

Др Милан Палевић,
редовни професор

УДК: 341.1:355.1:334.722.2
DOI: 10.46793/UPSSXI.131P

ОСНОВНИ ПРАВНИ ПРОБЛЕМИ И МОГУЋА РЕШЕЊА У ВЕЗИ РЕГУЛИСАЊА ПОЛОЖАЈА ПРИВАТНИХ ВОЈНИХ КОМПАНИЈА НА МЕЂУНАРОДНОМ ПЛАНУ*

Резиме

Постојање и деловање приватних пружаоца војнобезбедносних услуга иницира мноштво правних, политичких, моралних па и практичних питања. У раду су дата и анализарана нека од кључних правних питања која се постављају пред доктрином и званичном јавношћу у процесу уређења ове, релативно нове области међународног живота. Поред презентовања и експланације, у раду се реферише на могућност примене постојећих правних концепата на постављену проблематику.

Кључне речи: *Приватне војне компаније, особље приватних војних компанија, војнобезбедносне услуге, међународно право, међународно хуманитарно право, кодификација војнобезбедносног сектора услуга.*

1. Увод

Неолиберално схватање државе, по коме она треба да има минималну улогу у друштву, представљало је погодну теоријску основу за приватизацију традиционалних државних функција, укључујући и оне у сфери безбедности.¹ Постхладноратовска трансформација међународних односа, која је, исходвала и у мултипликацији безбедносних изазова и порасту броја заинтересованих безбедносних актера, обележена је снажним успоном приватних војних компанија. То су међународне корпоративне фирме, које укључују у себи разноврсне војне потенцијале, војна или паравојна средства, личне вештине и специјалности запосленог особља, а чији је основни циљ остваривање зараде,

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније”, који се финансира из средстава Факултета.

¹ Savić, M., *Ekspanzija privatnih vojski*, <https://www.vreme.com/svet/ekspanzija-privatnih-vojski/> 30. март 2023.

односно профита, путем задовољавања захтева и потреба својих клијената.² У погледу врсте услуга, приватне војне компаније пружају услуге из војне и безбедносне области, од обуке војног и безбедносног особља клијената, заштите лица и објеката, одржавања и коришћења борбених средстава, давања обавештајних савета и података, до учешћа њиховог особља у оружаном конфликту на линији ватре.

Потражња за ангажовањем приватних војних компанија порасла је до мере да данас постоји прилично велика и развијена индустрија са широким спектром војнобезбедносних услуга у понуди, при чему неке од ових компанија запошљавају и више хиљада људи.³ Ако се ствар посматра на крајње упрошћеном феноменолошком нивоу, чини се, *prima facie*, да са оваквом једном тенденцијом у међународним пословима нема неких посебних проблема. Једина суштинска разлика између приватне војне компаније и регуларне националне војске, која би могла из те визуре да се маркира, је да се ова прва не заснива на концепту обавезне стајаће војске и да није државна, већ је корпоративно - профитабилне провинијенције. Са тим у вези, запослени у приватним војним компанијама требало би да су мотивисанији од својих колега из регуларних оружаних снага, јер су им висине накнада углавном веће, а како, по правилу, нису лично заинтересовани за конфликт са његове идеолошке или политичке стране, не би требало да буду они који ће због избегавања рушења сопствених светоназора окренути леђа обавезама које су прихватили уговором. Из наведеног могао би да следи и прилично логиком поткован закључак да су упосленици приватних војних компанија поузданији, спремнији и заинтересованији за војне операције од својих колега „регулараца“ са државног платног списка, а самим тим и да су приватне војне компаније пожељнији и конкурентнији војнобезбедносни „извођач радова“ за државне и недржавне ентитете-клијенте, него што су то структуре јавног безбедносног сектора. Међутим, у пракси, ствари нису постављене на тако поједностављеној логичкој матрици. Да је то случај, приватизација међународне безбедности не би представљала, по суду бројних аутора, једно од најконтроверзнијих питања данашњице.⁴ Највећи број критика на рачун приватних војних компанија за

² Палевић, М., *Приватне војне компаније и покушаји уређења њиховог положаја на универзалном плану*, Палић, 2023, стр. 391.

³ Најпознатије приватне војне компаније данашњице су: Executive Outcomes – EO, Blackwater (данашњи Academy), AirScan, Brown & Root (сада Kellogg Brown & Root Services, Inc – KBR), Dyn Corp International, Group 4 Falck (G4S), Military Professional Resources (Inc-MPRI), Vinneli Corporation, RONCO, PMC Wagner, Omega, Tiger Top-Rent Security, Armor Group, E.N.O.T. CORP, PMC IDA, Cossacks, Moran Security Group, Erinys International Ltd, Control Risks Group, Halliburton, Joint Security Group, Unity Resources Group, Triple Canopy, Aegis Defense Services, Kroll, Ernest, Beni Tal и друге.

⁴ Davis, J. R., *Fortune's Warriors: Private Armies and the New World Order*, Vancouver, 2002, p.xi

полазну тачку узима управо тај њихов, меркантилистички параметар подстицаја и мотивације, па се, као један од аргумената скепсе, екскудираних из те визуре, и који се, пре свега тиче легитимитета приватних војних компанија, изводи један прилично уверљив силогизам, по коме се регуларна војска и приватне војне компаније међусобно разликују у оној мери у којој се приватни сектор разликује од јавног, државног сектора, што за последицу има закључак да се и у погледу крајњих циљева ова два сектора разликују, где државни сектор, конкретно регуларна војска, брине о јавном интересу, док приватни сектор, конкретно приватне војне компаније, за циљ имају искључиво профит.⁵ Искуства говоре да приватне војне компаније имају и бројне оперативне недостатке, као што су: недостатак мотивисаности дужношћу, што њихову посвећеност задатку чини мањом од оне коју има регуларно војно особље; особље приватних војних компанија се често налази ван војног ланца командовања; уговори које склапају не могу да покрију сваку непредвиђену ситуацију; тржиште још увек није регулисано на међународном нивоу; особље приватних компанија не поседује довољно изражену одговорност и поуздање, односно постоји могућност опструкције и продаје поверљивих информација клијенту који понуди више финансијских средстава (где се свака даља аналогија и постављање хипотетичких закључака у вези евентуалних негативних последица поверавања осетљивих војнобезбедносних и обавештајних послова приватним војним компанијама од стране државних структура, чини више него излишним); код особља приватних војних компанија веома је изражен дефицит безбедносне културе⁶ и одговорности према кршењима људских права, од повреда насталих током пружања услуга. до тежих кршења међународног хуманитарног права које имају облике ратних злочина⁷, злочина против човечности, па и геноцида. Но, са које год стране сагледавали феномен приватизације безбедности, укључујући и ове, сумарно наведене аргументе pro et contra, очигледно је да је она друштвено-прихватљив тренд и да је држава ставила своје безбедносне полуге и потенцијале у службу онима који су спремни да их плате.⁸ Истине ради, иако је то најчешће (али неуспешно), сакривано од очију јавности, велике силе су увек користиле услуге приватних војних компанија за потребе остваривања својих војних али и невојних циљева. Међутим, услуге приватних војних компанија у задњих неколико деценија користе и друге државе, па и оне мање снажне, али и мултинационалне корпорације, међународне и хуманитарне организације,

⁵ Savić, M., *Ekspanzija privatnih vojski*, <https://www.vreme.com/svet/ekspanzija-privatnih-vojski/> 30. март 2023.

⁶ Ближе видети: Љуштина, А., *Невербална комуникација и безбедносна култура у систему обезбеђења лица и имовине*, Београд, 2013, стр. 98-109.

⁷ Ortíz, C., *Private Armed Forces and Global Security, Contemporary Military, Strategic, and Security Issues*, Santa Barbara, California, Denver-Colorado, Oxford-England, 2010, p. 68.

⁸ Исто.

попут ОУН и Црвеног крста, као и приватна лица. Како су циљеви ових ентитета нужно различити, и њихови се интереси неминовно преплићу, па и конфронтирају, на међународној позорници, то усложњава и баца потпуно ново светло на улогу, значај и активности приватних војних компанија у модерном свету, иницирајући потребу за њиховом правном регулацијом, као субјекта од несумњивог значаја и за међународно право.

Јачање свести о значају и порасту улоге приватног војнобезбедносног сектора анимирало је и организовану међународну заједницу унутар које је покренуто неколико иницијатива у циљу појмовног одређења приватних војнобезбедносних компанија и установљења правних и техничких стандарда, којима би се свеобухватно уредиле њихове активности и обезбедила усклађеност деловања њиховог особља са релевантним областима међународног права. На универзалном нивоу издвајају се три развојна документа, која, мада чини се кључно усмеравају правце развоја правне регулације ове материје, ипак су недовољна и непотпуна, јер пате од недостајућег им елемента правне обавезности која их смешта у оквире меког права и права *de lege ferenda*. То су: 1. Документ из Монтреа (2008)⁹, 2. Нацрт Међународне конвенције о регулисању, надзору и надгледању приватних војних и безбедносних компанија (2010)¹⁰ и 3. Међународни кодекс понашања

⁹ На иницијативу швајцарске владе и Међународног комитета Црвеног крста (МКЦК), 2006. године, покренут је процес консултација између владиних стручњака из седамнаест држава света, укључујући представнике држава које су биле међу најугроженијим због активности ПВК (Авганистан, Ангола, Ирак, Сијера Леоне), као и оних које су најчешће прибегавале употреби ових ентитета (САД, Уједињено Краљевство, Француска, Аустралија, Канада). Консултовани су и представници невладиног сектора и представници приватних војних/безбедносних компанија. Тема је била регулисање сектора приватне безбедности. Као резултат овог процеса произашао је Документ из Монтреа, који је септембра 2008. године, у коначном облику редигован од стране представника швајцарског министарства спољних послова и представника МКЦК.

¹⁰ Draft of a possible Convention on Private Military and Security Companies (PMSCs) for consideration and action by the Human Rights Council, file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/A_HRC_WG.10_1_2-EN-1.pdf 1. мај 2023.; Савет Уједињених нација за људска права је основао у јулу 2005. Радну групу за коришћење плаћеника као средства за кршење људских права и ометање остваривања права народа на самоопредељење. Радна група је на петнаестој седници Савета за људска права у Женеви, јула 2010. године, представила нацрт „Међународне конвенције о регулисању, надзору и надгледању приватних војних и безбедносних компанија“, у коме је предложен регулаторни оквир за делатност ПВК са циљем заштите људских права и обезбеђивања одговорности. Исте године, октобра месеца, Савет је усвојио Резолуцију 15/26, којом је успостављена Међувладина радна група отвореног типа, како би допунила овај нацрт и размотрила могућност израде међународног регулаторног оквира за регулисање, праћење и надзор ПВК.

за пружаоце услуга приватног обезбеђења¹¹. Они неће бити предметом анализе овог рада.¹²

2. Кључна правна питања у вези регулисања статуса и деловања приватних војних компанија

- Да ли се самим постојањем приватних војних компанија, као „наоружаног ентитета“ и субјекта међународних односа, урушава један од базичних принципа суверенитета по коме су само државе те које поседују монопол физичке принуде?

Са појавом приватних војних компанија, али и других актера на савременој међународној сцени, попут мултинационалних компанија, међународних и невладиних организација, транснационалних криминалних удружења и терористичких организација, неминовно је дошло до промена у архитектури међународних односа и безбедности па и самом поимању принципа државног суверенитета. Поменути чиниоци, као нуспродукти нове-старе друштвене парадигме, са неолиберализмом као окосницом, сваки на свој начин, и сваки из свог концептуалног угла и интересне матрице, пркосе ауторитету државног суверенитета и нуде се јавности као сурогат истом, избегавајући ограничења која им постављају државе. Континуирани тренд раста замене регуларне војске са приватним војним компанијама, никога више не изненађује. Владе преферирају приватне војне компаније као извршитеље послова, јер им пружају неке врсте услуга јефтиније и ефикасније него што би то могле њихове оружане снаге, у истим условима за одређене врсте послова,¹³ нарочито у бројним деликатним, па и гранично-деликтним околностима „пословног окружења“. Међутим, не треба гајити илузију да ће државе једноставно напустити свој привилеговани статус у друштву и одрећи се у потпуности монопола над силом и инструментима силе. Такав закључак би био исхитрен. Процеси који се одвијају пред нашим очима указују на консолидацију такве безбедносне структуре у којој, као резултат приватизације безбедности, настају

¹¹ International Code of Conduct for Private Security Service Providers, <https://observatoire-securite-privee.org/en/content/international-code-conduct-private-security-service-providers-icoc> 20 април 2023.

¹² Ближе о томе видети: Палевић, М., *нав. чланак*; Савковић, Д. М., *Приватизација изградње мира: Приватне безбедносне компаније у савременим операцијама подршке миру*, докторска дисертација, Београд, 2015; Mandel, R. *The Privatization of Security*, 2001; Cockayne, J., *Regulating Private Military and Security Companies: The Content, Negotiation, Weaknesses and Promise of the Montreux Document*, Oxford, 2008.

¹³ Лабовић, Д., *Приватне војне компаније као фактор безбедности – предности и недостаци*, Београд, 2015, стр. 148.

нове мреже безбедносних субјеката у којој је власт државе и приватних актера расподељена кроз нове технологије управљања, принуде и контроле.¹⁴

- Која је правна позиција држава у односу на приватне војне компаније?

У вези са овим питањем релевантно је разликовање четири врсте држава. То су: матична држава, она у којој је основана и у којој се налази седиште компаније; затим држава контрактор, или наручилац посла; територијална држава, она у којој се обавља наручени посао, и држава држављанства, тј. држава која је правно линкована са особљем компаније преко института држављанства. На територији матичне државе приватне војне компаније се третирају квазиагентима државе. Ради се о држави која им је издала дозволу за оснивање и у којој се налази седиште компаније, и код те државе се, што је разумна претпоставка, налази и пакет контролно-надзорних овлашћења. Овде се приватна војна компанија схвата као продужена рука државе. Сличан правни некус, мада са редукованим квалитативним садржајем, могао би се успоставити и када је у питању однос приватних војних компанија и држава контрактора, и приватних војних компанија и територијалних држава. Проблем би могао да настане у погледу саме законитости приватних војних компанија, што се има ценити у светлу националних прописа матичне државе и државе контрактора, који нужно не морају да се поклапају. Тако је могуће да прописи једне од њих забрањују оснивање и деловање ових компанија, док је у другој тако нешто дозвољено. Ситуација се додатно компликује ако конкретан случај тангира и законодавство територијалне државе и/или државе држављанства, где је код прве могућа прохибиција одређених активности, док је код друге могућа инкриминација учешће њених држављана у оружаним сукобима у иностранству. На пример, у Републици Србији, изменама Кривичног законика Србије из 2014. (чл. 386а и 386б) за учешће држављана Србије на страним ратиштима забрањена казна затвора у трајању од шест месеци до пет година, док је појединцу који учествује у оружаној сукобу у иностранству у саставу групе, забрањена казна затвора од једне до осам година. За организовање учешћа у рату или оружаној сукобу у иностранству држави забрањена је казна затвора у трајању од две до десет година.¹⁵

Сасвим је другачија ситуација када је приватна војна компанија унајмљена од стране неког недржавног ентитета, попут мултинационалне компаније или приватног лица. Природа власничке структуре, разноврсност циљева и организационих шема ових клијената, нарочито у компарацији са релативно добро развијеним контролним механизмима и стабилнијим нормативним и оперативно-техничким утемељењем једног јавноправног ентитета какав држава јесте, отвара проблем, не само могућности, већ и постојања стварне намере надзора активности унајмљеног особља, превенирања и санкционисања

¹⁴ Ромић, М. Павловић, Г., *Неки аспекти одговорности држава за акције приватних војних компанија*, Бања Лука, 2011, стр. 320.

¹⁵ <https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html>

евентуалног кршења норми из области људских права, међународног хуманитарног права и међународног кривичног права.

- Веома важно је и питање правне квалификације особља приватних војних компанија, конкретније, да ли се ради о плаћеницима, борцима или цивилима?

Међународно право, са постојећим нормативним инструментаријумом „у мери у којој уређују њихов статус, не препознаје приватне војне компаније као организације које практикују инкриминисани плаћенички занат“.¹⁶ Иако у свом чл. 44. знатно проширије појам борца,¹⁷ Допунски протокол I (1977), уз Женевске конвенције из 1949. године, даје прилично рестриктивну дефиницију плаћеника која им негира статус борца, тако да им свака држава може судити као обичним криминалцима.¹⁸ Да би био плаћеник, у складу са релевантним одредбама чл. 47. Протокола I, запослени у приватној војној компанији мора да испуни строге и кумулативне критеријуме. У таквој констелацији услова, особље приватних војних компанија, из различитих разлога, не би могло да потпадне под дефиницију плаћеника, па се ови услови углавном сматрају „неизводљивим“ у пракси. Примера ради, у већини приватних компанија преовладава особље које не учествује у борбеним дејствима већ је запослено из разлога поседовања неких других знања и вештина које нису скопчане са природом и потребама оружане борбе. Запослени који учествује у оружаним дејствима није „директно ангажован од стране у сукобу“, већ од стране свог послодавца, који га и плаћа, дакле, није ни „директно плаћен од једне од стране

¹⁶ Smith, E. B., *The New Condottieri and US Policy: The Privatization of Conflict and Its Implications*, 2003, pp. 111-112. and p. 118; Singer, P. W., *Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry*, Ithaca and London, 2003. p. 42.

¹⁷ Према чл. 44. ст. 1. Допунског протокола I, у коме се, између осталог, наводи да се снаге страна у сукобу „...састоје од свих организованих оружаних снага, група и јединица, стављених под команду која је одговорна тој страни за руковођење својим потчињенима...“, особље приватних војних компанија се може сматрати укљученима у оружане снаге и категорисати унутар стандарда међународног хуманитарног права као лица у статусу борца. Међутим, Протокол I не даје упутства у вези са формалностима заснивања тог статуса, па је то препуштено националним прописима, који обично имају рестриктиван приступ, уздржавајући се од могућности третирања особља приватних војних компанија као легитимних припадника њихових оружаних снага.

¹⁸ Према чл. 47. Допунског протокола I (1977.) уз Женевске конвенције, из 1949. године: „1. Плаћеник нема право да буде борац или ратни заробљеник. 2. Плаћеник је свако лице које: (а) је специјално регрутовано локално или у иностранству да би се борило у оружаној сукобу; (б) стварно директно учествује у непријатељствима; (ц) је мотивисано да учествује у непријатељствима углавном са жељом за личном коришћу и коме је, у ствари, обећана, од стране у сукобу или у њено име, материјална накнада знатно већа од оне која је обећана или плаћена борцима сличног ранга или функције у оружаним снагама те стране; (д) није држављанин стране у сукобу нити има пребивалиште на територији коју контролише страна у сукобу; (е) није припадник оружаних снага стране у сукобу; и (ф) није послато од државе која није страна у сукобу по званичној дужности као припадник његових оружаних снага.“

у сукобу“. Са друге стране, нико ко је држављанин било које од страна у сукобу не може бити плаћеник. Такође, да би се сматрало плаћеником лице мора бити запослено у приватној војној компанији са циљем да буде директно укључена у борбу и мотивисана жељом за добити, као и да стварно узме учешћа у оружаном непријатељствима на линији ватре. Као последица изнетих конвенцијских „баријера“ већина запослених у приватним војним компанијама не би потпадала под дефиницију плаћеника. Штавише, чини се, да је с аспекта међународног хуманитарног права, једина последица у погледу правног статуса и традиционалних, конвенцијски инкриминисаних плаћеника, та да им се не признаје право на статус борца или ратног заробљеника када учествују у међународном оружаном сукобу. Наравно, подразумевано је да плаћеници и даље имају право на адекватне услове притвора и право на правично суђење, јер то што можда они „пословно“ јесу не потиरे нужно и њихова основна људска права као јединке.

Покушај да се особље приватних војних компанија подведе под категорију цивила, такође је натегнута конструкција. За разлику од цивила којима међународно хуманитарно право пружа заштиту под условом забране узимања учешћа у непријатељствима, део особља приватних војних компанија наоружано је, носи и користи оружје у борбама. На питање, да ли се можда ради о борцима у смислу међународног хуманитарног права, одговор би био негативан, јер особље приватних војних компанија не припада регуларним оружаном снагама страна у сукобу. За најчешће већински део особља приватних војних компанија, ненаоружано особље, поготово се не може рећи да потпада под ту категорију, без обзира на поменута „експанзивна својства“ чл. 44. Допунског протокола I.

Разноликост активности приватних војних компанија и сложеност критеријума прописаних за сваку категорију запослених у њима, заједно са чињеницом непостојања посебних, и инвалидне применљивости постојећих правних концепата, захтевају приступ индивидуалног одређивања правног статуса особља приватних војних компанија од случаја до случаја, па се, с тога, чини разумном претпоставка да правни положај особља приватних војних компанија зависи од карактера тог особља, места где се оно налази и послова које обавља, односно мора да се узима у обзир како општи статус запослених тако и њихова колективна и мултинационалну димензија.¹⁹ Следствено томе, неки од њих нису од интереса за међународно хуманитарно право, други имају положај цивила, трећи су у статусу небораца, док четврти имају, када испуњавају предвиђене услове, положај борца.²⁰ Другим речима, осим ако нису укључени у државне оружане снаге или имају функционалне борбене

¹⁹ *Private Military Companies, Overview of the Phenomenon*, <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/private-military-companies/>, 13. april 2023.

²⁰ Кривокапић, Б., *Правни положај особља приватних војних компанија према међународном праву оружаног сукоба*, Београд, 2020, стр. 339.

конекције са организованом оружаном групом државе која је страна у оружаном сукобу, особље приватних војних компанија се третира као цивили, што подразумева да су заштићени од директног, циљаног, намерног напада стране у сукобу. У случају да особље приватне војне компаније изврши акте директног учешћа у непријатељствима,²¹ онда оно губи заштиту међународног хуманитарног права, пре свега од оружаног напада, током трајања таквог њиховог понашања, с тиме, да им се, ако буду заробљени у таквим околностима, може судити по основу чињенице самог учешћа у директним (отвореним) непријатељствима, без обзира да ли су, или нису, у току таквих својих активности прекршили неку од релевантних норми међународног хуманитарног права

- Ко је одговоран за евентуално вршење злочина или наношење штете појединцима и другим правним субјектима од стране приватне војне компаније у току извођења њених „пословних активности“?

Ово питање потенцијално може активирати различите врсте и обиме одговорности, и указати на њене различите носиоце. Важећи међународни инструменти не остављају простора за њено избегавање. Тако се, у чл. 29. ст. 1. Универзалне декларације о људским правима, подсећа да *сваки субјект* у друштву, осим што баштини одговарајућа права, прихвата и обавезе према широј заједници, укључујући ту и обавезу поштовања норми из међународних уговора које је држава закључила и обавезала се на њихово извршавање у доброј вери.²² У чл. 1. Женевских конвенција из 1949. године „високе стране уговорнице обавезују се да ће поштовати ову Конвенцију и да ће јој обезбедити поштовање у свакој прилици“.²³ Члан 3. Четврте хашке конвенције из 1907. године, предвиђа да „зараћена страна која прекрши одредбе поменутог правилника је обавезна да плати одштету, ако је то потребно“, наглашавајући да је иста „одговорна за сва дела која почине лица која припадају њеним оружаном снагама.“²⁴ Члан 25/2 Римског статута предвиђа да „лице које изврши кривично дело из надлежности Суда лично је одговорно и биће кажњено у складу са овим Статутом.“ Римски статут не прави разлику у погледу правног својства појединца као борца, плаћеника или цивила. Такође,

²¹ Примера ради, чување војних база од напада противничке стране, прикупљање тактичких војних обавештајних података и управљање системима наоружања у борбеној операцији су примери директног учешћа у непријатељствима у којима може бити укључено особље приватне војне компаније.

²² https://www.poverenik.rs/images/stories/dokumentacija-nova/medjunarodna-dokumenta/UJEDINJENE_NACIJE/Univerzalnadeklaracijacir.pdf;

²³ Женевске конвенције о поступању са ратним заробљеницима од 12. августа 1949. године, https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/files/pages/2021-03/zen_konvencija_3_cir.pdf, 14. април 2023.;

²⁴ Збирка: Одабрани документи из Међународног хуманитарног права, Центар за мировне операције Војске Републике Србије, Београд, 2013, стр. 2.

њиме се утврђује и принцип командне одговорности, која се односи на „војне заповеднике или лица која делују у својству војног заповедника, која су одговорна за кривична дела из надлежности Суда, а која кривична дела су извршиле снаге под њиховом непосредном командом и контролом, и/или уколико су снаге под њиховом непосредном командом и контролом извршиле кривично дело услед његовог пропуштања да обавља одговарајућу контролу над тим снагама“²⁵ Дакле, за противправно деловање *било ког појединца*, који чини део њених оружаних снага, држава ће бити одговорна као да је у питању њен „регуларни војник“. Следствено томе, и запослени у приватној војној компанији, ако делују у ситуацијама оружаног сукоба, мора да поштује међународно хуманитарно право и може бити кривично одговорно за свако кршење које почини. Ово важи без обзира да ли их ангажују државе, међународне организације или приватне компаније.²⁶

У основи, недозвољено понашање ПВК и њиховог особља отвара могућност конституисања две врсте одговорности: прва је индивидуална кривична одговорност починилаца и њихових надређених, а друга је одговорност државе која је управљала или контролисала понашање ових ентитета, и која може бити морална, политичка и грађанскоправна, и може се приписати свим четири врстама држава од значаја за ову материју, али и приватној војној компанији, као правном лицу, у виду тзв. корпоративне одговорности.²⁷

У погледу кривичне одговорности на особље приватних војних компанија примењују се општеприхваћени кривични принципи индивидуалне и субјективне одговорности. Кривично може одговарати само онај запослени у приватној војној компанији који је извршио или по чијем наређењу је извршен конкретни злочин. Приватна војна компанија не може кривично одговарати, али може сносити моралне, политичке, пословне, а у неким случајевима, као што је обавеза накнаде штете жртвама, и правне консеквенце недозвољеног деловања свог особља. Слична је ситуација и са државом држављанства када је у питању њена непостојећа кривична одговорност за злочине извршене од стране особља приватне војне компаније који су њени држављани. Међутим, код најтежих међународних злочина, као што су геноцид или злочини против човечности, одговорност државе држављанства се морално-политички мултипликује, посебно ако се ради о извршиоцима који су, осим што су држављани дате државе, и припадници регуларних оружаних снага, који своје

²⁵ <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-potvrdjivanju-rimskog-statuta-medjunarodnog-krivicnog-suda.html>

²⁶ ICRC, *International humanitarian law and private military/security companies*, Geneva, 2013.

<https://www.icrc.org/en/document/ihl-and-private-military-security-companies-faq>, 14. август 2023.

²⁷ Ближе видети: Kalidhass, P. R., *Determining the Status of Private Military Companies under International Law: A Quest to Solve Accountability Issues in Armed Conflicts*, Amsterdam, 2014, pp. 16-18.

слободно време или боловање користе за узимање учешћа у оружаним конфликтима, или у било којој другој врсти употребе силе, на територији стране државе, а по основу ангажмана у некој приватној војној компанији. Матична држава потенцијално је одговорна за противправно деловање приватне војне компаније и њеног особља зато што је иста основана у тој држави и у њој има своје седиште. Држава контрактор одговорна је за деловање приватних војних компанија и њеног особља за све време трајања уговорног ангажмана. Противправно деловање и штете начињене у току трајања уговорног односа падају на терет одговорности како приватне војне компаније у питању, тако и државе контрактора, посебно у оним ситуацијама у којима су приватне војне компаније деловале у складу са стриктним налозима државе контрактора. Деловање приватне војне компаније по налогу државе контрактора на територији друге државе, без њене сагласности, нарочито је деликатно за проблематику одговорности. Уколико је тајно деловање приватне војне компаније на територији друге државе скопчано и са употребом силе, оно се онда може разумети и као вид недозвољене војне интервенције и мешања у унутрашње ствари државе, или као вид агресије, што представља тешко кршење перемпторних норми међународног права. Уколико територијална држава, без обзира на надлежности које има на својој територији, није спречила тешко кршење људских права или друге тешке повреде међународног хуманитарног права и остале незаконите акте почињене од стране приватне војне компаније, нити је пронашла и казнила извршиоце истих, сматраће се одговорном због деликта нечињења односно пропуштања чињења.

Применом шире аналогije и принципа анулирања негативних ефеката правног вакуума, круг међународноправног интересовања за приватним војним компанијама се знатно проширује. Но, замишљени оквир рада нас је задржао у оним најочигледнијим, и чини се најзначајнијим сегментима постојеће међународноправне регулативе примењиве на случај у питању.

3. Закључак

Недостатак посебног међународноправног етаблирања „војних предузетника на најам“ не значи и њихово препуштање дејству правног вакуума. Напротив, приватне војнобезбедносне корпорације и њихово особље делују унутар постојећег система међународних норми, првенствено оних из области међународног хуманитарног права, и подвргнути су његовим општим законитостима, ограничењима и примени релевантних облика међународне одговорности за кршење истог. Са друге стране, дефинисање једног универзалног, кохерентног и обавезујућег међународноправног оквира за деловање приватних војних компанија, нарочито у случајевима када оне прибегавају сили, остаје један од важних изазова и задатака за организовану међународну заједницу.

*Milan Palević, Ph.D.,
Full-time Professor*

BASIC LEGAL PROBLEMS AND POSSIBLE SOLUTIONS REGARDING THE REGULATION OF THE POSITION OF PRIVATE MILITARY COMPANIES ON THE INTERNATIONAL PLAN

Summary

The existence and operation of private providers of military security services initiates a multitude of legal, political, moral and even practical issues. The paper presents and analyzes some of the key legal issues that arise before the doctrine and the official public in the process of regulating this relatively new area of international life. In addition to presentation and explanation, the paper refers to the possibility of applying existing legal concepts to the set problem.

Key words: *Private military companies, personnel of private military companies, military security services, international law, international humanitarian law, codification of the military security service sector.*

Литература

- Davis, J. R., *Fortune's Warriors: Private Armies and the New World Order*, Vancouver, 2002.
- Kalidhass, P. R., *Determining the Status of Private Military Companies under International Law: A Quest to Solve Accountability Issues in Armed Conflicts*, Amsterdam 2014
- Кривокапић, Б., *Правни положај особља приватних војних компанија према међународном праву оружаних сукоба*, Београд, 2020.
- Соккауне, Ј., „*Regulating Private Military and Security Companies: The Content, Negotiation, Weaknesses and Promise of the Montreux Document*“, Oxford, 2008.
- Лабовић, Д., *Приватне војне компаније као фактор безбедности – предности и недостаци*, Београд, 2015.
- Љуштина, А., *Невербална комуникација и безбедносна култура у систему обезбеђења лица и имовине*, Београд, 2013.
- Ortiz, C., *Private Armed Forces and Global Security, Contemporary Military, Strategic, and Security Issues*, Santa Barbara, California, Denver-Colorado, Oxford-England. 2010.
- Палевић, М., *Приватне војне компаније и покушаји уређења њиховог положаја на универзалном плану*, Палић, 2023.

Ромић, М., Павловић Г., *Неки аспекти одговорности држава за акције приватних војних компанија*, Бања Лука, 2011.

Savić, M., *Ekspanzija privatnih vojski*, <https://www.vreme.com/svet/ekspanzija-privatnih-vojski/>

Singer, P. W., *Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry*, Ithaca and London, 2003.

Smith, E. B., *The New Condottieri and US Policy: The Privatization of Conflict and Its Implications*. Parameters (US Army War College), 32 (4): 2003.

Draft of a possible Convention on Private Military and Security Companies (PMSCs) for consideration and action by the Human Rights Council,
file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/A_HRC_WG.10_1_2-EN-1.pdf

Женевске конвенција о поступању са ратним заробљеницима од 12. августа 1949.

године, https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/files/pages/2021-03/zen_konvencija_3_cir.pdf

ICRC, *International humanitarian law and private military/security companies*, Geneva, 2013.

<https://www.icrc.org/en/document/ihl-and-private-military-security-companies-faq>,

International Code of Conduct for Private Security Service Providers, <https://observatoire-securite-privee.org/en/content/international-code-conduct-private-security-service-providers-icoc>

The Montreux document, *On pertinent international legal obligations and good practices for States related to operations of private military and security companies during armed conflict* [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/20192511-montreux-document_EN%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/20192511-montreux-document_EN%20(1).pdf)

<https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-potvrdjivanju-rimskog-statuta-medjunarodnog-krivicnog-suda.html>

<https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html>

https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/files/pages/2021-03/zen_konvencija_3_cir.pdf

https://www.poverenik.rs/images/stories/dokumentacija-nova/medjunarodna-dokumenta/UJEDINJENE_NACIJE/Univerzalnadeklaracijacir.pdf;

<https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html>